

Сілютіна Ірина Миколаївна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філософії, культури та культурології,

Чурсін Микола Миколайович,

кандидат технічних наук, доцент кафедри філософії культури та культурології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

ПРО ІНФОРМАЦІЙНО-ДІЯЛЬНІСНУ СКЛАДОВУ КВАЛІФІКАЦІЇ ВИПУСКНИКА СПЕЦІАЛЬНОСТІ “ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО ТА ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ”

Розглядаються зміст та форми підготовки фахівців зі спеціальності “Документознавство та інформаційна діяльність”. Обґрунтовується необхідність підвищення уваги до інформаційно-діяльничої складової кваліфікації випускників цієї спеціальності. Підкреслюються можливості університетів, що в стані надавати комплексну підготовку завдяки наявності кафедр різного профілю.

The content and forms of specialists' preparing by “Documentary and information activity” specialty are considered. The necessity of attention to the information-activity component of this specialty graduates increasing are be grounded. The opportunities of universities that give opportunities of complex preparing due to existence of different profile chairs are underlined.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах інформаційного суспільства стрімко збільшується потреба у спеціалістах, які б могли професійно збирати, обробляти, зберігати та у зручному вигляді надавати споживачам необхідну їм інформацію. Саме такими фахівцями покликані бути випускники спеціальності “Документознавство та інформаційна діяльність”, яких в наш час готують численні вищі навчальні заклади України. Підсумком їх навчання на відповідних рівнях є написання випускних кваліфікаційних робіт, зокрема, дипломних та магістерських, в яких і проявляються відповідні навички та уміння майбутнього документознавця та фахівця з інформаційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. До нашого часу створено значну кількість підручників і навчальних посібників українських і російських авторів, у яких детально висвітлюються вимоги, правила написання та оформлення різних видів випускних робіт, зокрема, і вищевказаних: вони в цілому співпадають з вимогами до текстів наукових робіт, проте ці відомості мають переважно загальну спрямованість, безвідносно до якогось конкретного наукового напрямку. В останні роки у російських фахових журналах з'явилися публікації провідних документознавців, в яких розкриваються основні вимоги до змісту та структури дипломного проекту за спеціальністю “Документознавство та документаційне забезпечення управління”. Виходячи з головного призначення випускника цієї спеціальності – ефективне документаційне забезпечення управлінської діяльності в організаціях будь-якого масштабу і організаційно-правової форми, – професор РДУ Т. В. Кузнецова вважає перспективним варіантом підготовки та представлення дипломних робіт у вигляді замовленого оргпроекту, обґрунтовує його доцільність та економічну ефективність [3]. Основні та спеціалізовані напрями дипломного проектування, зміст, структура дипломної роботи, вимоги до демонстраційних матеріалів розкриваються у статті Л. Р. Фіонової [7].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проте, незважаючи на цікавість і аргументованість даних розвідок, їх не можна автоматично переносити на вітчизняний ґрунт, адже схожа спеціальність, започаткована в Україні має ще одну складову – інформаційну діяльність. Саме цей фактор визначає необхідність подальшої розробки даної проблеми з урахуванням необхідності відбиття як у назві, змісті, структурі та інших компонентах дипломної роботи вищевказаної складової.

Формулювання цілей статті. Метою даної роботи складає аналіз вимог, що привносяться цією складовою – “інформаційна діяльність” – у зміст та процес підготовки фахівців, зокрема на етапі написання кваліфікаційної роботи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перша спроба підготовки інформаційних працівників в Україні була, як відомо, здійснена у середині 70-х років минулого сторіччя у ХДАК, коли численні служби та підрозділи науково-технічної інформації різного рівня у структурі ДСНТІ СРСР зажадали кваліфікованих фахівців. Відкриті на базі бібліотечного факультету спеці-

альності були орієнтовані виключно на науково-інформаційну та патентно-ліцензійну діяльність [6]. Проте згодом підготовка таких фахівців припинилася.

Слід зазначити, що брак вищевказаних фахівців, безумовно, негативно відбився на темпах технічного та економічного зростання країни. Адже використання науково-технічної інформації є вирішальним чинником досягнення конкурентних переваг у ринковій економіці. Україна, позиціювавши себе як ринкову державу, не зробила втім конче потрібних кроків для створення інформаційних умов розвитку ринкових відносин. І однією з причин цього стала відсутність у країні достатньої маси “професійної інформаційної думки” та необхідного рівня інформаційної культури. Після певного часу забуття вже мало хто може нагадати можновладцям про пріоритетність науково-інформаційної діяльності у переліку напрямків, що забезпечують економічний та соціальний прогрес.

У другій половині 90-х років з’явилася нагальна потреба у фахівцях, які б не тільки працювали на новому рівні у державних установах (зважаючи на нові форми документів та електронні технології їх опрацювання), а й здійснювали б “документне супроводження” великої кількості малих та середніх підприємств, що народжувалися у ці часи. Те, чим раніше займалися виключно у державному секторі, стало предметом турбот пересічного підприємця.

Отже, частково відповіддю на цю потребу, а частково – даниною минулому (системі науково-технічної інформації, що існувала у СРСР і частиною якої була система НТІ України) стало відкриття спеціальності “Документознавство та інформаційна діяльність” у вузах системи культури, першим з яких була Харківська державна академія культури.

До речі, до цих пір ніким не було дано пояснень, чому спеціальність “Документознавство та інформаційна діяльність” опинилася саме в напрямі “Культура”, адже в Росії, наприклад, вона відноситься до напрямку “Організація управління”. Тим самим підкреслюється виробничо-управлінське призначення фахівців, яке у поєднанні з існуючими у Російській Федерації традиціями науково-інформаційної діяльності, здається, “тримає” спеціальність ближче до виробничо-наукової сфери. Звісно, таке прагматичне “звучання” спеціальності надає більше шансів її носіям щодо працевлаштування – і це досить важлива річ. Проте, якщо й була тут допущена певна помилка, то щаслива, оскільки з часом стає відчутним значення інформаційної діяльності саме

для культури (в її широкому сенсі), та й культури для інформаційної діяльності, взагалі – інформаційної культури. Є всі підстави стверджувати, що дійсно, призначення спеціальності – виробничо-наукове, а покликання – культурне.

Так чи інакше, але своєрідним тягарем спеціальності став її надзвичайно широкий зміст. Адже він охоплює всі види інформації, присутні у сучасному виробництві, науці, бізнесі, управлінні; численні інформаційні процеси, носії, технології, системи, ресурсне ставлення до інформації, інформаційну культуру, а крім того, ретельно розглядає документи й документовану інформацію.

Звичайно, чи не найважливіші вимоги до фахівця стосуються технологічних аспектів інформаційної діяльності. Навіть традиційне документознавство з появою електронних документів змушено суттєво модернізувати свій зміст. Між тим, інформаційні технології складають найбільш динамічну частину спеціальності. Не встигли викладачі врешті решт опанувати операційні системи та офісні додатки, як з'явилися різноманітні програмні пакети, що автоматизували ті чи інші фрагменти документно-інформаційної діяльності. Згадуються, зокрема такі напрямки розвитку автоматизованих інформаційних систем:

- системи інтеграції корпоративних додатків;
- системи планування ресурсів підприємства;
- системи управління ланцюжками поставок;
- системи управління взаємостосунками з клієнтами;
- системи забезпечення внутрішнього документообігу;
- системи фінансового планування;
- системи підтримки прийняття рішень;
- системи організації корпоративних порталів;
- системи інформаційної безпеки;
- системи бухгалтерського обліку;
- системи розрахунку зарплати і обліку кадрів [2, с. 207].

Природно, виникає питання, яким чином такі продукти мають бути представлені в змісті спеціальності і що повинен знати про них випускник? Питання не є ані простим, ані тривіальним. Безумовно, розробкою та впровадженням таких систем повинні займатися інформаційні технологи. Але ж наших випускників не можна вважати такими. Вони скоріше мусять вибирати з переліку наявних засобів та технологій найбільш ефективні та оптимальні за певними критеріями. З цього витікають і вимоги щодо їхніх знань та інших компонентів підготовки.

Практика доводить, що технологічний підхід в інформатизації підприємств, організацій, фірм та установ передбачає впрова-

дження новітніх інформаційних технологій як ключову настанову в стратегії інформатизації. Інформаційний підхід привертає увагу до комплексного вирішення проблем інформатизації, до структури інформаційних потреб споживачів, документних потоків та ресурсів, параметрів необхідної для прийняття рішень інформації.

Реалізація такого підходу вимагає від фахівця з документознавства та інформаційної діяльності розвинутого інформаційного світогляду, системного мислення.

Зважаючи на коротку історію існування згаданих технологій та систем важко узагальнити досвід вузів щодо викладання техніко-технологічної складової документно-інформаційної діяльності.

Утім, характеризуючи викладання інформаційних технологій, М. Ш. Левін виділяє наступні основні ролі, в яких виступають фахівці стосовно ІТ, і відповідні їм завдання:

- інженер-розробник (основні завдання – проектування компонентів ІТ);
- системотехнік (системна інтеграція ІТ);
- інженер з експлуатації (підтримка процесу функціонування ІТ, тобто обслуговування, сервіс);
- користувач (вибір і використання компонентів ІТ і комплексних систем).

У викладанні інформаційних технологій М. Ш. Левін вказує на такі головні помилкові стратегії:

- змішування ролей (наприклад, фахівець з експлуатації займається питаннями системної інтеграції, користувач займається сервісним обслуговуванням і т. п.);
- неправильно орієнтоване навчання, зокрема, навчання користувачів і фахівців з експлуатації питанням проектування (наприклад, у програмуванні, використанні баз даних, математичному моделюванні);
- неправильний вибір планів і засобів навчання (невідповідність цілям, типам студентів), зокрема, неправильне представлення учбової інформації;
- відсутність врахування “творчої” специфіки і відповідності фахівців/студентів і учбових задач (навчальних завдань);
- неправильна організація (відбір студентів і засобів навчання, формування бригад із студентів, підбір групових проектних завдань) [5].

Цей перелік надає уявлення про специфічні труднощі викладання інформаційних технологій. Для обговорюваної спеціаль-

ності ці труднощі примушують винайти досить точну позицію, що окреслить місце фахівця – носія спеціальності – у розподілі праці при впровадженні нових інформаційних технологій і систем. Отже, фахівець з документознавства та інформаційної діяльності має виступати ініціатором впровадження та замовником нових інформаційних технологій та систем, своєрідним містком між потребами виробництва, науки, управління з одного боку, і наявними пропозиціями на ринку ІТ – з іншого. Така позиція вимагає, може й не дуже повних та глибоких, але цілісних та системних знань про сучасні інформаційні технології. А крім того, оскільки саме такому фахівцю належить організувати впровадження, а отже, приймати важливі рішення щодо потрібних технологій, строків, критеріїв, витрат, відповідальних осіб, порядку дій і т. ін., він мусить бути здатним виконувати керівні та координаційні функції, працювати в умовах проектного менеджменту, тобто мати, крім суто професійних, певні загальнолюдські якості та відповідну підготовку.

Усе вищесказане визначає необхідність, по перше, фундаментальної теоретичної підготовки випускника спеціальності “Документознавство та інформаційна діяльність” у такій складній та досить заплутаній сфері знань, яка обіймає інформатику, кібернетику, системологію та багато інших галузей знань, що можуть бути об’єднані терміном “інформаційна наука”, а по-друге, володіння навичками колективної праці, поєднання зусиль колективу в досягненні загальної мети.

Отже спеціальність, поступово набираючи оберти, закріплювалася у різних навчальних закладах, у тому числі і класичних університетах, що надало новий імпульс розвитку спеціальності, не тільки протягом навчального процесу, а і на заключному його етапі, а саме, написанні кваліфікаційної роботи.

Дійсно, університетське середовище об’єктивно сприяє багатосторонній підготовці фахівців, оскільки в університетах представлені і математичні, і технічні, і інформаційно-технологічні, врешті, й філософські галузі знань, а отже існують умови міждисциплінарного синтезу при формуванні інформаційного світогляду випускника обговорюваної спеціальності. Крім того, наявність поруч представників інших спеціальностей створює підґрунтя до об’єднання їхніх зусиль у реалізації загальних проєктів, що можуть являти собою дипломні роботи.

У національному університеті імені Володимира Даля кафедра філософії культури та культурології філософського факультету є випускаючою кафедрою спеціальності “Документознав-

ство та інформаційна діяльність”. Колектив кафедри постійно шукає нові форми представлення та захисту кваліфікаційних робіт, серед яких – проведення захисту іноземною мовою, комплексні кафедральні роботи тощо.

Можливості класичного університету дозволяють залучити до співпраці випускаючі кафедри інших спеціальностей за рахунок організації комплексних міжкафедральних проєктів. Причому спектр подібного співробітництва у межах даного навчального закладу доволі значний. Так, у поточному році разом з кафедрою автоматизації та комп’ютерно-інтегрованих технологій факультету комп’ютерних технологій розпочато роботу над двома міжкафедральними темами, пов’язаними з впровадженням автоматизації у діловодні процеси на конкретних підприємствах, де випускники одночасно за попередньою домовленістю з їх керівництвом проходять переддипломну практику. Як справедливо зазначає Т. В. Кузнецова, однією з причин недостатньо ефективного впровадження автоматизації у діловодні процеси є слабка участь у розробці комп’ютерних програм з діловодства і впровадження комп’ютерних технологій фахівців-документознавців [2]. Цей недолік усувається за допомогою одночасної участі у розробці відповідних програм студентів обох спеціальностей.

У зв’язку з недостатньо високим володінням переважною більшістю фахівців діловодної сфери східного регіону державною мовою доцільним виглядає розробка міжкафедральних тем разом з випускаючою кафедрою “Прикладна лінгвістика” філологічного факультету. Предметом дослідження тут можуть стати питання ділового спілкування, розробка та впорядкування типових мовних зворотів, кліше, фразеологічних сполучень для відповідних сфер діяльності та подання їх в електронному вигляді.

У зв’язку з процесами глобалізації, розвитком міжнародного співробітництва, зокрема у виробничій, торгівельній діяльності доволі гостро постає питання складання та оформлення ділових документів іноземними мовами. Можна очікувати цікавого результату внаслідок виконання спільних дипломних робіт студентами спеціальності “Документознавство та інформаційна діяльність” та “Переклад”.

Доволі широкий простір відкривається для виконання міжкафедральних дипломних робіт із залученням до співробітництва інших випускаючих кафедр університету, зокрема, кафедри соціології, політології, комп’ютерних систем та мереж, прикладної інформатики тощо.

Висновки з даного дослідження. Узагальненням вищесказа-

ного є, по-перше, констатація важливості та актуальності “інформаційно-діяльній” складової підготовки фахівців зі спеціальності “Документознавство та інформаційна діяльність”. Саме ця складова є найбільш динамічною та комплексною, потребує засвоєння широкого кола знань – від суто технологічних до світоглядних та культурних. По-друге, організація підготовки фахівців саме в умовах університету дозволяє забезпечити їх якісну комплексну підготовку завдяки наявності необхідного розмаїття кафедр та дисциплін, що викладаються педагогами високої кваліфікації. По-третє, в умовах університету існує можливість виконання міжкафедральних випускних робіт, що дозволяє випускникам спеціальності набути досвіду колективного вирішення проблем у документно-інформаційній сфері.

У рекомендаціях ЮНЕСКО з інформаційної політики стверджується, що повсюдно зростає попит на фахівців, плануючих інформаційну діяльність, і тому для персоналу достатньої кваліфікації повинні бути розроблені навчальні програми з планування інформаційних систем [1]. Врешті, саме фахівці з документознавства та інформаційної діяльності покликані реалізувати функції організаторів інформаційної діяльності на підприємствах, фірмах, організаціях і установах, а, отже, поступово формувати у народному господарстві країни фігуру помічника керівника з управління інформацією.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. В умовах зростання кризових тенденцій у сучасній Україні інформація може врешті привернути до себе увагу як найважливіший ресурс виробництва. За багато років нехтування цим ресурсом дуже важко створити в суспільстві критичну масу наукової думки та фахової практики аби довести ефективність інформації як ресурсу та важливості постаті фахівця з управління інформацією. Зміни у способах використання інформації і технологій можуть вносити нестійкість у діяльність осіб, що займаються плануванням у сфері освіти, і інформаційних фахівців, яким у результаті доведеться долати низку серйозних труднощів і ухвалювати ситуаційні практичні рішення; або ж до таких змін можна готуватися – якщо і не передбачати їх – шляхом вдумливого планування [1].

Тому подальші дослідження мають бути спрямовані на підвищення ефективності використання інформаційних ресурсів у суспільстві, формування інформаційного світогляду громадян та роботодавців а насамперед, звичайно, фахівців з документознавства та інформаційної діяльності, розвиток інформаційної культури, підвищення якості освіти в досліджуваній сфері.

Список використаних джерел та літератури:

Доузе М. Семинар Комитета МФД по обучению и подготовке документалистов, Финляндия, 1988 г. / М. Доузе // Междунар. форум по информ. и док. – 1989. – Т. 14. – № 2. – С. 9–15.

Информационные технологии. Путеводитель по новой экономике. – М. : Коммерсантъ XXI, Альбина Паблшер, 2002. – 320 с.

Кузнецова Т. В. Дипломная работа должна стать заказным ор-гпроектom / Т. В. Кузнецова // Делопроизводство. – 2006. – № 2. – С. 16–19.

Кузнецова Т. В. Проблемы автоматизации делопроизводственных процессов с позиции документоведения / Т. В. Кузнецова // Дело-производство. – 2004. – № 2. – С. 37–39.

Левин М. Ш. О преподавании информационных технологий // НТИ. Серия 1. Организация и методика информационной работы. – 1996. – № 5. – С. 14–23.

Філіпова Л. Перспективна спеціальність у підготовці фахівців інформаційно-документної сфери України / Л. Філіпова // Вісник Кн. палати. – 2003. – № 10. – С. 29 – 31.

Фионова Л. Р. Опыт организации дипломного проектирования по специальности “Документоведение и документационное обеспечение управление” / Л. Р. Фионова // Делопроизводство. – 2003. – № 2. – С. 67–7.